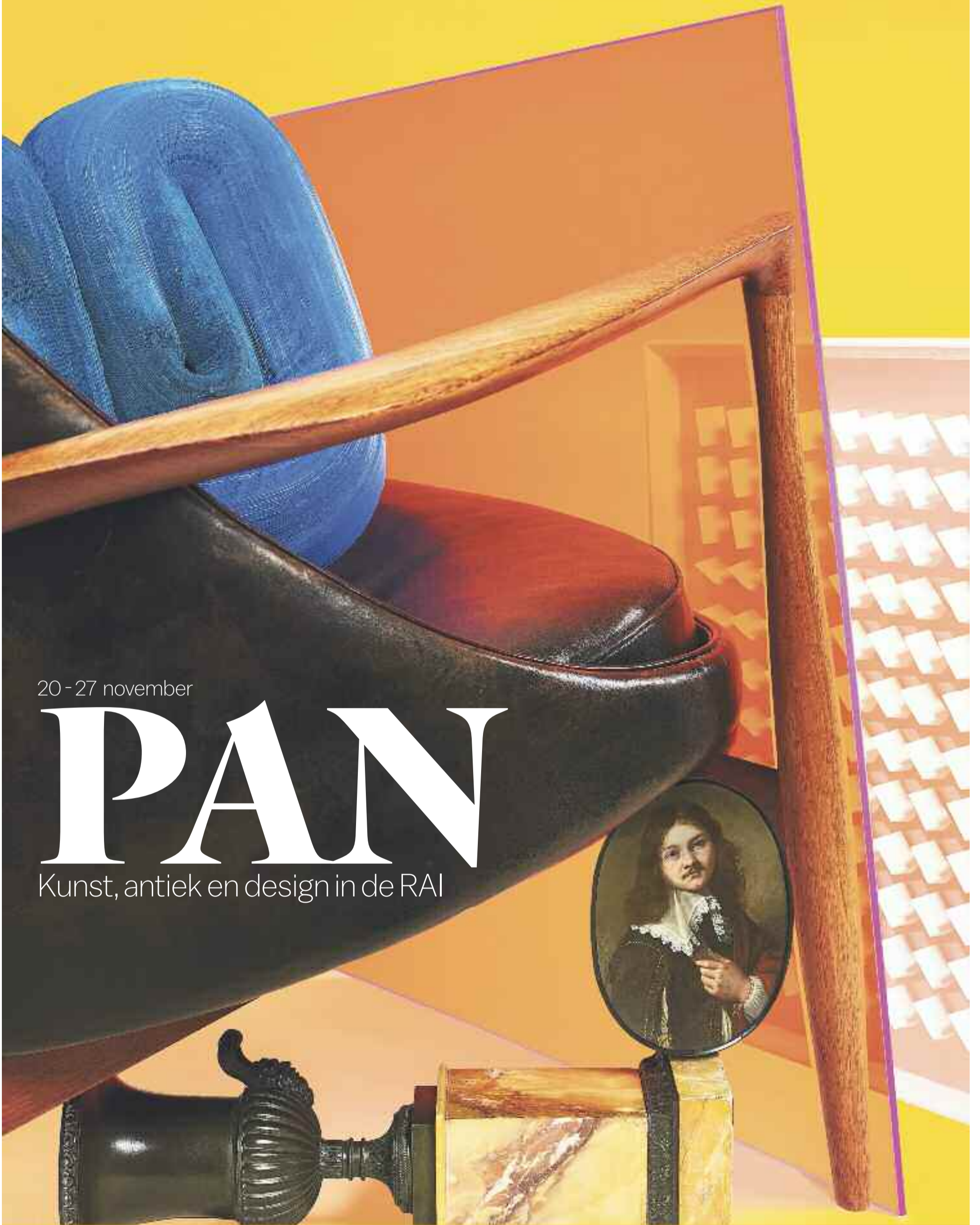

20 - 27 november

PAN

Kunst, antiek en design in de RAI

Dekking zoeken tegen het gure karakter van de dagelijkse werkelijkheid

Kranten doen voortdurend onderzoek. Omdat we graag weten wat onze lezers boeit en fascineert. Bij Het Parool zijn er enkele zekerheden: u houdt van Amsterdams nieuws, van verhalen die de hectiek van alledag duiden en van gekonkel in het Stadhuis. Maar vooral houdt u van kunst en cultuur – en opvallend genoeg doet u dat meer dan lezers van andere kranten. Uit de onderzoeken blijkt dat u met bovenmatige interesse onze berichten en verhalen over theater, film, literatuur en beeldende kunst volgt.

Met deze bijlage, gewijd aan de beurs PAN Amsterdam, wordt de warme band tussen Het Parool en de kunsten nog maar eens bevestigd. Patrick van Maris en Roberto Payer, de leiding van PAN, hebben de boel flink opgeschud. De klassieke indeling maakte plaats voor 'eclecticisme'. Die keuze sluit aan bij de smaak van de hedendaagse kunstliefhebber, die van alle markten thuis is – een liefhebber van 17e-eeuwse schilderkunst kan ook heel goed van de fotografie van Erwin Olaf houden of van het werk van jonge schilders als Ron Amir of Aldo van den Broek.

PAN is een plek om kunst of antiek te kopen. Maar net zo goed biedt PAN dekking tegen het soms behoorlijk gure karakter van de dagelijkse werkelijkheid. De RAI is daarom óók een bestemming voor bezoekers die in hun portemonnaie geen ruimte hebben voor een aankoop.

Op de volgende pagina's maakt de beeldende kunstredactie de reikwijdte van PAN inzichtelijk. Ik hoop dat u ook van deze kunstbijlage geniet. En vergeet niet: het geheim van de kunst zit niet in wat u zoekt, maar in wat u vindt.

Ronald Ockhuysen
Hoofdredacteur Het Parool

Colofon
Hoofredactie
Ronald Ockhuysen
Met bijdragen van
Edo Dijksterhuis, Jan Pieter Ekker,
Kees Keijer, Ronald Ockhuysen,
Sophia Zürcher
Foto's
Ernst Coppejans, Eva Plevier
Beeldredactie
Rowin Ubink, Joost van Weerdenburg
Eindredactie
Ronald van der Horst
Vormgeving
John Koning

Oud, nieuw en alles daar tussenin

De 30e editie van PAN Amsterdam, de jaarlijkse beurs voor kunst, antiek en design, opent vandaag in de RAI. Directeur Patrick van Maris: 'Verzamelen gaat tegenwoordig vooral op gevoel.'

tekst Jan Pieter Ekker, foto Ernst Coppejans

Jonge verzamelaars, prima donna's, professionals en kunstliefhebbers – ze moeten zich allemaal thuis voelen bij een bezoek aan PAN. Roberto Payer, president-commissaris van PAN Amsterdam en in het dagelijks leven directeur van het Waldorf Astoria en het Hilton, weet al te goed hoe belangrijk gastvrijheid is. Payer: "De PAN is vernieuwd. De opbouw van de beurs is aangepast en het aanbod opgeschud. Bij mijn aanstelling heb ik meteen gezegd: het eten en drinken mag niet letterlijk het centrum van PAN zijn; het moet als je door de RAI loopt in de eerste plaats om de kunst gaan. Natuurlijk moeten ook de randverschijnselen van hoog niveau zijn, maar het blijven wel randverschijnselen." Directeur Patrick de Maris: "Het eten dreigde de ziel van de beurs van te worden. Dat kan natuurlijk nooit de bedoeling zijn."

De 30ste editie van PAN Amsterdam biedt doorgewinterde verzamelaars én starters op de kunstmarkt een breed aanbod van duizenden kunstvoorwerpen, die worden gepresenteerd door zo'n 120 galeriehouders, kunsthandelen en antiquairs. In de vernieuwde opzet staan de kunstdisciplines kriskras door elkaar, waardoor een kruisbestuiving ontstaat. Directeur Patrick van Maris: "Dit zorgt voor een andere beleving die dichterbij deze tijd staat. Ons motto is: 'eclectisch leven, eclectisch verzamelen'. Want zo gaat dat tegenwoordig. Veel kunstverzamelaars houden van fotografie én schilderijen. De tijd dat mensen op de PAN linea recta naar hun favoriete galerie lopen, is voorbij. De nieuwe opstelling leidt tot desoriëntatie. Dat doen we bewust. Zo wordt een bezoek weer een avontuur."

Tussnkop

Payer zou ook graag zien dat jongere mensen de beurs bezoeken. Daarom communiceert PAN anders dan voorheen. Het campagnebeeld van Eva Roovers kwam tot stand in samenwerking met FOAM. Payer: "Ons aanbod is breed en gevarieerd. Maar die boodschap kwam niet altijd aan. Terwijl PAN door die brede opzet juist heel nauw aansluit bij hoe we tegenwoordig kunst beleven. Dat gebeurt niet meer op een academische wijze. Kunst en antiek zijn voor mensen veeleer een verlengstuk van hun identiteit. Met kunst laat je zien wie je bent."

PAN presenteert alle kunstdisciplines en -stijlen. Het aanbod varieert van antieke voorwerpen en objecten uit oude en verre culturen tot aan oude meesters en hedendaagse kunst. Van Maris: "We bieden keramiek, juwelen, zilver, glas, tribal art, vintage design, schilderijen en foto-

grafie. Oftewel: voor ieder wat wils. Het prijsniveau varieert ook: je kunt al iets kopen voor enkele honderden euro's en er zijn topstukken die miljoenen kosten. En natuurlijk is elk aangeboden object door onafhankelijke experts gekeurd op authenticiteit, kwaliteit en conditie. Wie hier komt, weet dat hij in veilige haven is."

Tussnkop

Tijdens de beurs zijn er kunstexperts beschikbaar die rondleidingen verzorgen voor de bezoekers. Ze geven deskundige toelichting op wat er te zien is. Ook biedt PAN vanaf dit jaar een afwisselend programma op het nieuwe PAN Podium. Payer: "Hier vinden inspirerende, interactieve presentaties plaats. Dat gaat over uiteenlopende aspecten van de kunstmarkt. Zo is er aandacht voor de 100-jarige geschiedenis van Gipsen en de Koninklijke Vereniging van Handelaren in Oude Kunst laat bezoekers in een soort van 'game' kunstvoorwerpen herkennen. En PAN Podium heeft een primeur: we laten 'werk in uitvoering' zien van de acht geselecteerde kunstenaars voor de metrostations van de Noord/Zuidlijn."

Volgens Van Maris draait het in deze tijd om verhalen vertellen. "De wereld lijkt op drift. Deze tijd vraagt voortdurend om flexibiliteit. De kunst biedt stabiliteit. De verhalen die het werk op PAN aankleven zijn verhalen die buiten de hectiek van alledag staan."

Payer: "Als je nu de PAN binnenkomt, stap je in de wereld van de kunst. Hier draait het om inspiratie. Mijn stelling is dat we kunst nodig hebben als mens en maatschappij, omdat kunst de maatschappij altijd te snel af is. Zonder die inspiratie stagneert de boel."

PAN Amsterdam. 20-27 november 2016 in RAI Amsterdam.
Dagelijks 11.00-19.00 uur. 22 november tot 21.00 uur. 24 en 27 november tot 18.00 uur.

Onderschrift hier een onderschrift.
foto Naam Achternaam

Intro Rures adquireret apparatus bellis. Bellus oratori deciperet

Kijken, kijken, en misschien ook kopen

De markt voor oude kunst en antiek krimpt. Gevestigde PAN-kunsthandelaren moeten dan ook hun aanbod verbreden om klandizie te behouden, beursdebutanten mikken met modern werk op nieuw publiek.

tekst Edo Dijksterhuis, foto's Eva Plevier

"De ouderwetse verzamelaar is aan het uitsterven," constateert antiquair en kunsthandelaar Constant Vecht. Hij merkt het in zijn zaak Kunstzalen A. Vecht in de Nieuwe Spiegelstraat. En hij ziet het op beurzen als de PAN. "Mensen hebben geen stijkkamers meer of vitrines met daarin allerlei typen glas. Eclecticisme past bij deze tijd: een antiek meubelstuk wordt gecombineerd met een hedendaags schilderij. Het gaat steeds minder om de historische betekenis van een kunstwerk. Vaak ontbreekt ook de kennis om die op waarde te schatten, zoals bijvoorbeeld het geval is met religieuze kunst. Het decoratieve aspect wordt steeds belangrijker."

Daar had Vechts vader, die dertig jaar geleden een van de oprichters van PAN was, minder last van. In de vroege jaren van de beurs bestond de helft van het deelnemersveld uit antiquairs en waren er wel vijf of zes handelaren in oude meesters. Toen Vecht de zaak in 1995 overnam, voelde hij echter dat de markt aan het veranderen was. "Mijn vader had al een redelijk breed aanbod, van de oudheid tot 1800. Ik heb dat nog verder uitgebreid, onder andere met klassiek moderne schilderkunst. Het is een vooruitziende

blik gebleken. Mijn omzet op de PAN verschuift steeds meer die kant op. Juist door me aan te passen aan de smaakontwikkeling van het publiek ben ik tot nu toe nog geen enkel jaar zonder winst naar huis gegaan."

Goed voor je naam

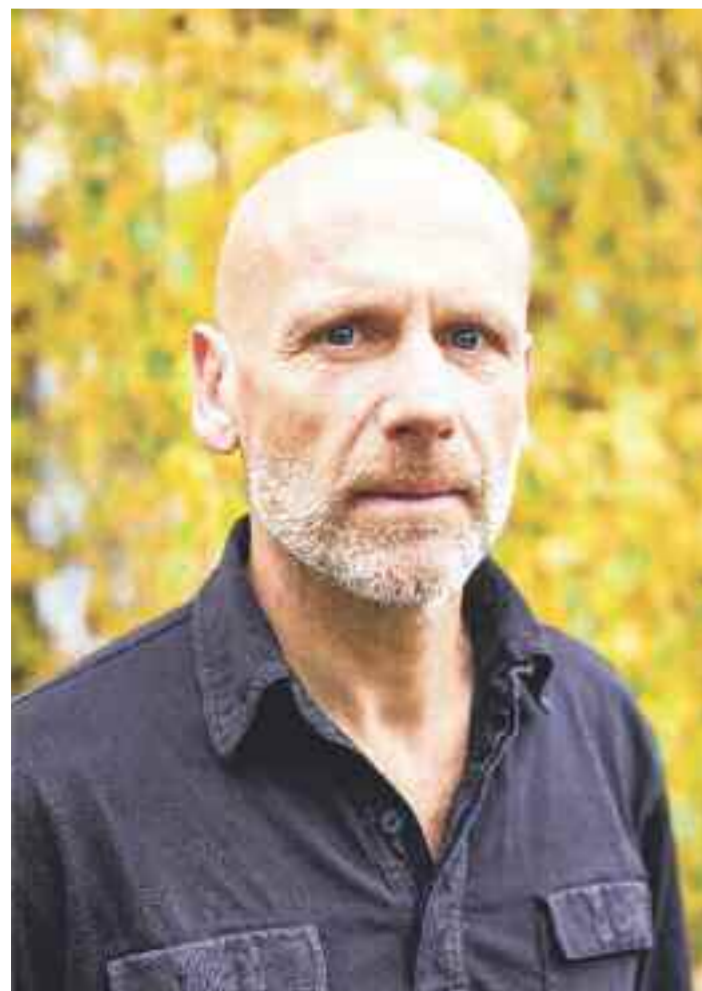
Niet alleen afzonderlijke PAN-deelnemers gaan mee met de veranderende tijd, dat doet de beurs ook. Rond de eeuwwisseling werd het aanbod stapje bij beetje diverser. Fotografie werd toegelaten, vintage design en hedendaagse kunst. Marian van Zijll Langhout van de gelijknamige galerie aan de Brouwersgracht werd zelfs actief benaderd. Ze stond dit jaar met haar galerie op Art Rotterdam, voor de vierde keer alweer, en doet mee aan het Amsterdam Art Weekend, dat gelijktijdig met PAN plaatsvindt.

Van Zijll Langhout: "Deelname aan die evenementen is heel goed voor de naam van je galerie. Maar op Art Rotterdam breng ik meestal werk dat niet erg verkoopbaar is. En tijdens Amsterdam Art Weekend trekt mijn galerie toch niet zo veel publiek omdat hij net uit de route ligt. Dan klinken die 35.000 bezoekers van PAN erg aantrekkelijk."

PAN trekt niet alleen heel veel publiek, maar ook een ander publiek dan andere beurzen. Van Zijll Langhout: "Ik ben opgegroeid in Bloemendaal en op de PAN kom ik regelmatig bekenden van vroeger tegen. Dat gebeurt me op hedendaagse kunstbeurzen niet zo snel. Bezoekers zijn ook ouder en hebben meer budget. Mijn inzet is verkoop – dat moet ook, aangezien PAN veel duurder is dan andere beurzen. Ik heb er mijn aanbod op aangepast. Ik toon bronzen en zeeafdrukken van Joep van Liefeland, die het volgens de beursorganisatie goed zouden moeten doen bij PAN-bezoekers. Maar het blijft afwachten, zo'n eerste keer."

Contacten onderhouden

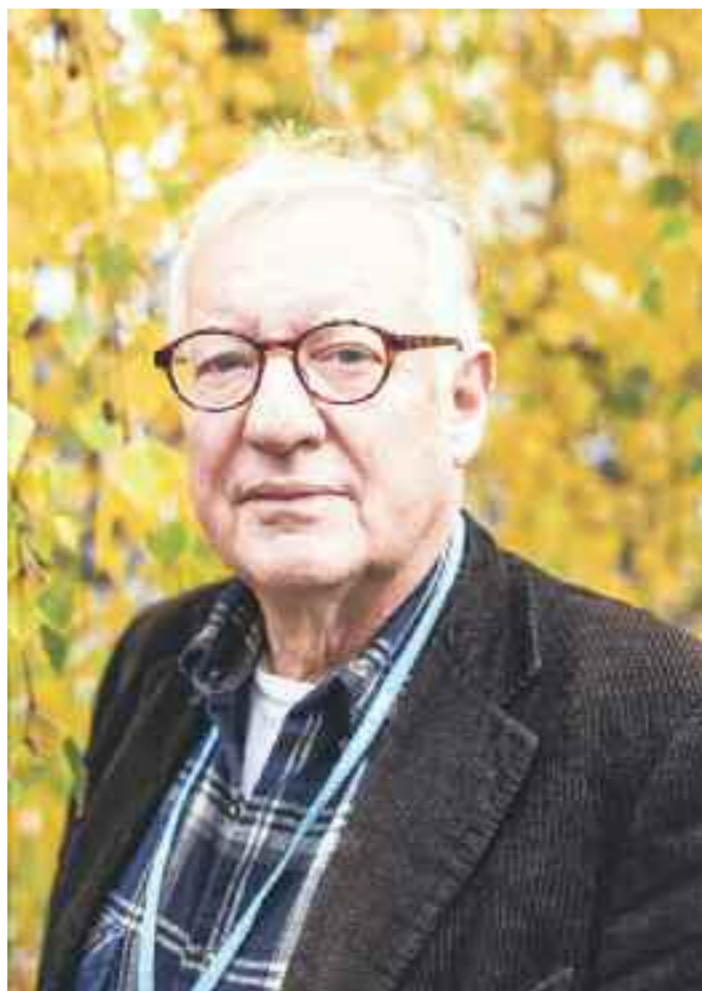
Voor Gooitsen Postma is verkoop niet de enige – of zelfs belangrijkste – reden om deel te nemen aan PAN. De eigenaar van het in Deens vintage design gespecialiseerde Zitzo op de Krom Boomssloot is internationaal gericht. Hij doet mee aan beurzen in Denemarken, Luxemburg en België. "Maar de PAN is een thuiswedstrijd en deelname is goed voor het onderhouden van je klantcontacten in Ne-

Gooitsen Postma (Zitzo Gallery).

Marian van Zijll Langhout (VZL/Contemporary Art).

Constant Vecht (Kunstzalen A. Vecht).

Favorieten

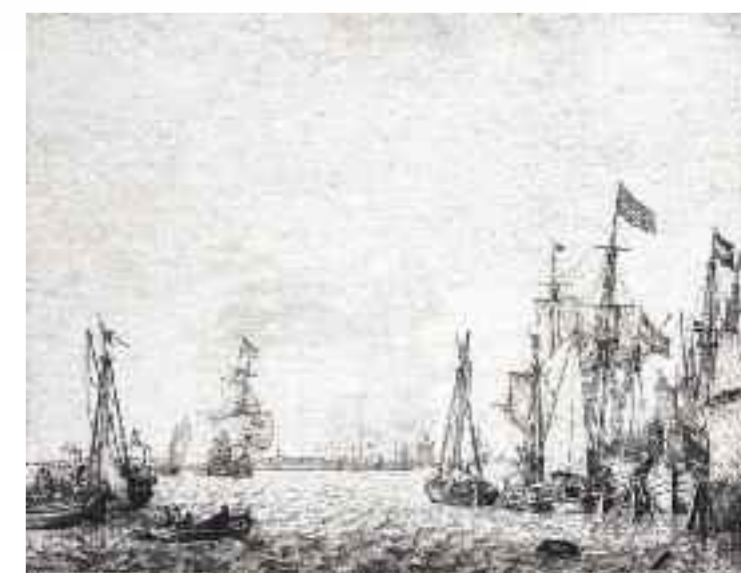
Op de PAN is van alles te zien én te koop – van schilderijen, antiek, moderne en hedendaagse kunst tot sieraden, fotografie, designmeubelen en objecten uit oude en verre culturen. De beeldende-kunstredactie kiest een favoriet werk uit het overweldigende aanbod; geld speelde daarbij geen rol.

Hiroshi Sugimoto maakte een bijzondere foto zonder camera; hij joeg met een vande graaffgenerator 400.000 volt langs zijn fotopapier. Het resultaat van dit gestuurde toeval is een spectaculair patroon dat doet denken aan boomtakken of bloedvaten.
- Ibasho, stand 91
- Prijs: € 20.000
Sophia Zürcher

Ted Noten is de *bad boy* onder de sieraadkunstenaars. Beroemd zijn zijn handtassen gemaakt van transparant perspex, met daarin een snuif coke of handvuurwapen. Deze autobiografische pensioenkoffer is een variant. Verfrissend tussen al die antieke *Schmuck* voor nette mevrouwen.
- Galerie Rob Koudijs, stand 126
- Prijs: € 10.000 (inmiddels verkocht aan het CODA Museum in Apeldoorn)
Edo Dijksterhuis

Willem van de Velde de Oude (1611-1693) maakte dit penschilderij van het IJ en Amsterdam-Noord rond 1640. Helemaal rechts in de achtergrond is de kerktoeren van Ransdorp te zien – niet zo opvallend als Eye en A'DAM Lookout, maar nog altijd een gezichtsbepalend gebouw in de skyline.
- Bijl-van Urk BV, stand 80
- Prijs: € 2.800.000 (waarschijnlijk duurste van de beurs)
Jan Pieter Ekker

derland," zegt hij. "Het is toch hét nationale podium en het is belangrijk je hier te laten zien. Iedereen wil natuurlijk omzetten, maar je komt ook aanbieders van designmeubels tegen, maakt contact met buitenlandse collega's of museummensen, loopt tegen interessante projecten aan."

Mede om die netwerkfunctie meldde Postma zich in 2008 aan toen de PAN voor het eerst een designpaviljoen inrichtte. Toen die aparte afdeling in 2013 weer werd afgeschaft, haakte ook hij af. Om nu toch weer terug te keren. "Je moet een beetje gek zijn om deel te nemen aan een beurs," bekent de handelaar. "Het kost je een hoop tijd en energie, en de uitkomst is bijzonder onzeker. Maar het geeft ook een gezond soort spanning."

Dat de beursorganisatie het idee van een eclectisch aanbod dit jaar maximaal heeft doorgevoerd door de complete indeling door elkaar te husselen, kan Postma's goedkeuring wegdragen. "Het designpaviljoen trok een heel specifiek publiek, gerichte kijkers. Het werkte ook wel versterkend, alle design bij elkaar. Maar in de nieuwe opzet kunnen bezoekers zich makkelijker een voorstelling maken van combinaties van oude en nieuwe kunst, die ze misschien zelf niet zo snel zouden bedenken. En het is ook een gelijkenschakeling van het totaalaanbod. Design wordt erkend als volwaardig aan middeleeuwse kunst of juwelen."

Museaal uitje

Van Zijll Langhout sluit zich daarbij aan. "Ik denk dat bezoekers meer rond zullen lopen. Dat een verzamelaar van antiek op die manier ook toevallig langs mijn stand komt. Voorheen was er toch een soort hoofdstraat die iedereen afliep om daarna aan de bar in het midden van de hal te eindigen. Wie buiten die route stond moest maar afwachten hoe het zou lopen."

De nieuwe, gemengde opzet betekent wel dat standhouders nog meer dan voorheen te maken krijgen met kijkers die geen kopers zijn, liefhebbers op een museaal uitje. Maar, zo stelt Postma: "Als zelfs maar één of twee procent van het publiek geïnteresseerd is in mijn waar, dan zie ik hier nog steeds meer potentiële klanten dan in mijn zaak."

Die bezoekers komen niet alleen voor de inhoud van de stand, maar ook voor de expertise van de handelaar, meent Vecht. "Alles is tegenwoordig te vinden op internet. Maar om in het enorme aanbod de krenten uit de pap te pikken, moet je wel over bepaalde kennis beschikken. Wat wij aanbieden op de beurs is gegarandeerd van hoge kwaliteit – daar is ook de selectiecommissie overheen geweest. Dat de transparantie van internet ervoor zorgt dat de prijzen onder druk staan, vind ik zelf niet zo heel erg. Zo blijft kunst ook bereikbaar voor mensen die niet in de *Quote 500* staan."

Met internetverkoop loopt het bovendien niet zo'n vaart in Nederland, is Postma's ervaring. "Exclusieve stukken online kopen zoals in Amerika, Japan en Zuid-Korea – dat gebeurt hier niet zoveel. Men wil toch een werk zien, voelen, nog een keer terugkomen om die ervaring te herhalen. De PAN mag misschien van vorm en inhoud veranderen de komende jaren, maar hij zal zeker blijven bestaan."

'Dat de prijzen door internet onder druk staan, vind ik niet zo erg'

Stills, 2013.

One man's trash is another man's treasure 3, 2015.

Balance 7, 2015.

Het campagnebeeld voor PAN 2016, inclusief het zeventiende-eeuwse schilderijtje op de plek van een meloen. foto's Eva Roovers

De vrijheid om te spelen met objecten

Fotograaf Eva Roovers creëerde stillelevens van allerlei soorten kunst op de PAN. 'Ik durfde er bijna niet naar te kijken, zo bang was ik dat er iets mee gebeurde.'

tekst Sophia Zürcher

Eva Roovers foto EyeCandyBerlin

PAN Amsterdam heeft dit jaar voor het eerst een fotograaf uitgenodigd om voor de beurs een campagnebeeld te ontwikkelen. Foam Fotografiemuseum Amsterdam droeg drie fotografen voor, en Eva Roovers (Amsterdam, 1981) won de pitch met haar gestileerde stillelevens.

Ze kreeg een ingewikkelde opdracht. Roovers: "Alle facetten van de PAN moesten zichtbaar worden in de foto: antiek, design, oude kunst, hedendaagse kunst. De organisatie maakte de vergelijking met de inrichting van een modern eclectisch huis, waarin zowel ruimte is voor de antieke meubels van je grootouders als een nieuwe designlamp."

Het is Roovers goed gelukt om diverse kunstvormen uit verschillende tijden bij elkaar te brengen. Rechtsachter staat een modern wit wandrelief van Klaus Staudt. Een blauw hedendaags kunstwerk van gevouwen papier van Jae Ko uit 2013 ligt op de zitting van een stoel van ontwerper Ib Kofod-Larsen uit 1956. Een bronzen Medicivaas uit de negentiende eeuw op een voet van geel Siena-marmer ligt op zijn zij op de grond. Tussen de vaas en de stoel balanceert een zeventiende-eeuwse schilderijtje van Gonzales Coques.

Gefotoshopt

Roovers verklapt dat dit portretje het enige gefotoshopte element in het campagnebeeld is. Het schilderijtje was eigenlijk een meloen, maar er moest toch nog een oude meester in het beeld. De rest van de constructie stond ooit echt zo in haar atelier, ze fotoshopt bijna nooit.

Dit campagnebeeld laat goed zien hoe Roovers doorgaans werkt. Van diverse voorwerpen, gekleurde platen en spiegelende oppervlaktes bouwt ze ruimtelijke, tijdelijke stillelevens die door de camera worden vereeuwigd.

Enthousiast vertelt ze over Michael Grab, die stenen stapel en ogenschijnlijk onmogelijke constructies maakt. "Grab zegt dat alles een ideaal evenwichtspunt heeft, en dat je die kunt aanvoelen. In bijvoorbeeld mijn serie *Balance* uit 2015 werk ik ook op die manier; ik balanceerde diverse objecten op elkaar. Ik ging een heel fysieke relatie aan met het werk." Met deze sculpturale benadering lijkt

Roovers meer affiniteit te hebben met de beeldende kunst dan met de fotografie. Het is ook niet merkwaardig dat ze geen fotografen als inspiratiebronnen noemt, maar juist de abstracte kunst van Joozt Baljeu, Oskar Schlemmer en Carel Visser.

De vrijheid om met objecten te spelen, om te kantelen, te schuiven, te spiegelen, is belangrijk voor Roovers. De objecten blijven nog deels herkenbaar, maar worden tegelijkertijd abstracte beeldelementen in het geheel. "Het betreft meer dan een formele werkwijze, waarbij wordt gezocht naar de ideale componenten van kleur, vorm en structuur. Ik ben geïnteresseerd in de betekenis van plaatsbepaling, zoals ook wordt gehanteerd in het filosofische concept van Bricolage."

Carte blanche

Roovers licht toe: "Algemeen kun je zeggen dat betekenis wordt toegekend door middel van context. Daarbinnen spelen de onderlinge verhoudingen een grote rol. Ik speel met de structuur, waarbinnen componenten een betekenis krijgen door voorwerpen uit hun vertrouwde context te halen en te abstraheren in een nieuwe compositie. Middels deze vervreemding laat ik de alledaagse dingen ontstijgen aan hun vastomlijnde karakter en verken zo hun poëtische potentieel. En dat doe ik op een speelse, vrolijke manier."

Voor haar stilleven voor de PAN koos ze objecten uit diverse galeries en van diverse handelaars. Roovers: "Ik werd overal met open armen ontvangen, alle deuren en laatjes gingen open. Alles was mogelijk. Uiteindelijk had ik drie tafels vol mogelijke objecten voor de uiteindelijke foto."

Toen werd het spannend. "Doorgaans balanceer ik gewone gebruiksvoorwerpen op elkaar, maar nu had ik heel kostbare objecten in mijn atelier, waaronder Venetiaans glas uit de zeventiende eeuw. Daar durfde ik al bijna niet naar te kijken, zo bang was ik dat er iets mee gebeurde."

De eerste dag maakte ze een naar eigen zeggen nog vrij brave opstelling. Roberto Payer, president-commissaris van de kunstbeurs, kwam langs in haar atelier en herkende Roovers' stijl niet: waar was de spanning in het beeld?

Hij gaf haar toen carte blanche. "Dat gaf veel vrijheid, nu kon ik toch wat makkelijker een vaas op zijn zij leggen."

De combinatie van al die verschillende voorwerpen zou kunnen leiden tot chaos, maar Roovers weet steeds weer een rustpunt binnen het geheel te creëren. Roovers maakt daarom voor haar stillelevens eigenlijk niet specifieke onderscheid tussen spullen uit de kringloopwinkel of de bijzondere kunstwerken en antiek van de PAN. Uiteindelijk gaat het haar om het vinden van een sterke kern die wordt gedragen door een uitgebalanceerde compositie.

Haar werk werd vorige maand bekroond met een Go-See Award in Berlijn, en ze is toegelaten op de prestigieuze Royal College of Art in Londen, waar ze volgend jaar een opleiding zal volgen.

www.evaroovers.com

Uw eigen Eva

Wilt u een foto van Eva Roovers aan de muur? Vul dan onderstaande bon in en deponeer hem in de speciale Paroelbus in de RAI. Onder de inzenders worden drie prints verloofd van de originele foto van het PAN-campagnebeeld (formaat 50x75cm, ter waarde van €1450).

Naam _____

Telefoon _____

E-mail _____

Op zoek naar een echte ontdekking

De dertigste editie van de kunst- en antiekbeurs PAN, die vandaag opengaat in de RAI, reageert op een snel veranderende markt. De nieuwe kunst koper verzamelt eclectisch.

tekst Kees Keijer

Het is niet zomaar een lamp, het is een uniek object met een verhaal. Belinda Visser van Kunstconsult in Amstelveen heeft haar huiswerk gedaan. De brandschilderde bol in haar collectie komt van de Koninklijke Hollandse Lloyd. Visser kon hem vrij precies dateren. "De bol is een wereldkaart met lijnen die vaarroutes weergeven. De meest te gaan naar Zuid-Amerika, maar er is ook een lijn Amsterdam-New York. Die route heeft alleen van 1917 tot 1919 bestaan. Kijk, dan heb je een verhaal."

En zulke verhalen horen kunstcollectors graag, weet Visser. Door internet is de huidige verzamelaar beter ingevoerd en de moderne kunsthandelaar moet zich onderscheiden door zijn expertise. Kunsthandelaars op de PAN waren vaak jaren op dezelfde plek te vinden. Dat wordt nu helemaal anders. Stands met zeventiende-eeuwse schilderijen en modern design, oude horloges en hedendaagse fotografie, tribal art en Japans porselein worden zoveel mogelijk gemengd. De beurs wil vernieuwen, want ook de kunstmarkt verandert.

Een van de grootste ontwikkelingen is de invloed van online veilingen en andere plekken waar op internet werk verkocht wordt. De oudere generatie kunsthandelaars, grofweg de zestigplussers, doet meestal nog zaken zoals ze altijd deden, zonder internet. Prentenhandelaar Erik Ariëns Kappers: "Ik ga niet rondwriten hoe leuk het is wat ik nu weer binnen heb gekregen. Ik heb een vaste groep liefhebbers van zestiende- en zeventiende-eeuwse grafiek die bij me langskomt."

Lastig onderhandelen

Niels de Boer van Kunsthandel P. de Boer: "Inkopen is anders geworden. Vroeger kwam je een veilingzaal binnen en wist je: ik ken hier niemand dus dat specifieke stuk is in elk geval voor mij. Nu kan iedereen online bieden. De hele wereld ziet alles." Die nieuwe, transparante situatie heeft volgens De Boer allerlei voordelen ("Ik kom nog steeds veilinghuizen tegen die al jaren bestaan maar waar ik nog nooit van gehoord had"), maar heeft ook geleid tot een ander verdienmodel, met kleinere marges. Als de potentiële koper snel kan googelen wat een handelaar voor een stuk betaalde, is het lastiger onderhandelen.

Kunsthandelaars en antiquairs gaan daarom steeds meer op zoek naar echte ontdekkingen. Als ze iets kopen wat aan de verkeerde kunstenaar werd toegeschreven, kunnen ze bijvoorbeeld iets wezenlijks toevoegen en daardoor hun winstmarge opkrikken.

"Door internet is alles veel internationaler geworden," zegt Rutger Brandt van Galerie Mokum en Galerie Rutger Brandt. "Vroeger hadden we bij Mokum alleen Nederlandse kunstenaars, nu hebben we alleen al acht Spaanse schilders in de galerie." Door internet is het voor kopers steeds makkelijker geworden om direct in contact te treden met de kunstenaar. Prijzen zijn ook veel toegankelijker geworden. Brandt ziet het internet uiteindelijk vooral als een hulpmiddel. "Ik verkoop weleens iets via internet, maar meestal willen mensen een schilderij van een paar duizend euro toch eerst in het echt zien."

Antiquairs en kunsthandelaars hebben ook de smaak van klanten in rap tempo zien veranderen. Jaap Polak: "Het verza-men zoals dat in de negentiende en twintigste eeuw gebeurde is voorbij. Een kast vol met Chinees porselein zie je niet meer. Men koopt nu interessante dingen voor een specifieke plek in het interieur."

Decorateur

Ariëns Kappers: "Schilderijen en foto's verkopen nu beter dan oude meubels. Jammer, want zo'n familiestuk kan heel mooi zijn. Een heel bijzonder meubel wordt nog steeds verkocht, maar een achttiende-eeuws kabinet, zoals dat vroeger in veel huizen stond, levert weinig meer op."

De nieuwe koper is niet zozeer een verzamelaar, maar een decorateur. Huizen worden eclectisch ingericht, met uiteenlopende objecten. Een antieke schrijftafel wordt gecombineerd met een Afrikaans beeld en een hedendaagse foto.

'Wie Banksy of Warhol koopt, wil graag dat je ziet dat er veel voor is betaald'

Niels de Boer: "Het is vreemd dat een jonge generatie de zeldzaamheid van een werk niet zo belangrijk vindt. Dat zie je vooral in de moderne en hedendaagse kunst. Als je ziet hoeveel Warhols en Banksy's er niet verhandeld worden... Mensen die dat kopen, willen graag dat je in één oogopslag ziet dat er veel geld voor is betaald. Dat het dan de zoveelste is, maakt eigenlijk niet uit."

Door de eclectische manier van verzamelen worden de kunsthandelaars gedwongen scherper na te denken over hun expertise. Polak is een van de laatste generalisten en heeft daardoor het voordeel dat hij de veranderende smaak kan volgen. "Mensen kopen misschien geen

zilver meer, maar dan kopen ze Egyptisch, en als dat weer over is, kopen ze Indische. Nu wil iedereen een boeddha in huis. Dat is lekker mysterieus en toch herkenbaar."

Robert Aronson gooide juist het roer om toen hij als vijfde generatie in het familiebedrijf in de Nieuwe Spiegelstraat kwam. Hij specialiseerde zich vanaf de jaren negentig in Delfts aardewerk, om zo 'met kennis en kunde boven het maaiveld uit te steken'. Binnen het Delfts aardewerk zijn volgens hem twee ontwikkelingen te zien. "De onderkant van de markt is stabiel of gaat omlaag en de bovenkant is stabiel of gaat omhoog." Ook een verschil met de oudere generatie: Aronson maakt uitgebreid gebruik van allerlei sociale netwerken.

Dat kunstcollectors op de PAN vaak wat ouder zijn, is volgens de handelaars van alle tijden. De meeste twintigers en dertigers besteden hun tijd en geld aan uitgaan, kinderen, auto's en vakanties. Als ze wat ouder worden, krijgen ze meer aandacht voor kunst en hebben ze vaak wat meer te besteden.

Als geld geen probleem is maar tijd en kennis wel, vinden jongere kunstcollectors vaker de weg naar een *interior decorator*. Jeroen Stock van Stock Interiors in Haarlem bevestigt dat veel klanten hun huis eclectisch willen inrichten. "Dat is ook logisch. De wereld wordt kleiner en ervaringen gaan sneller via sociale netwerken. We reizen naar allerlei plekken en dat zie je in de interieurs terug." Hij merkt dat veel twintigers en dertigers moeite hebben met erfstukken. "Het is onze taak om te laten zien dat zulke stukken kunnen worden gecombineerd met bijvoorbeeld moderne fotografie."

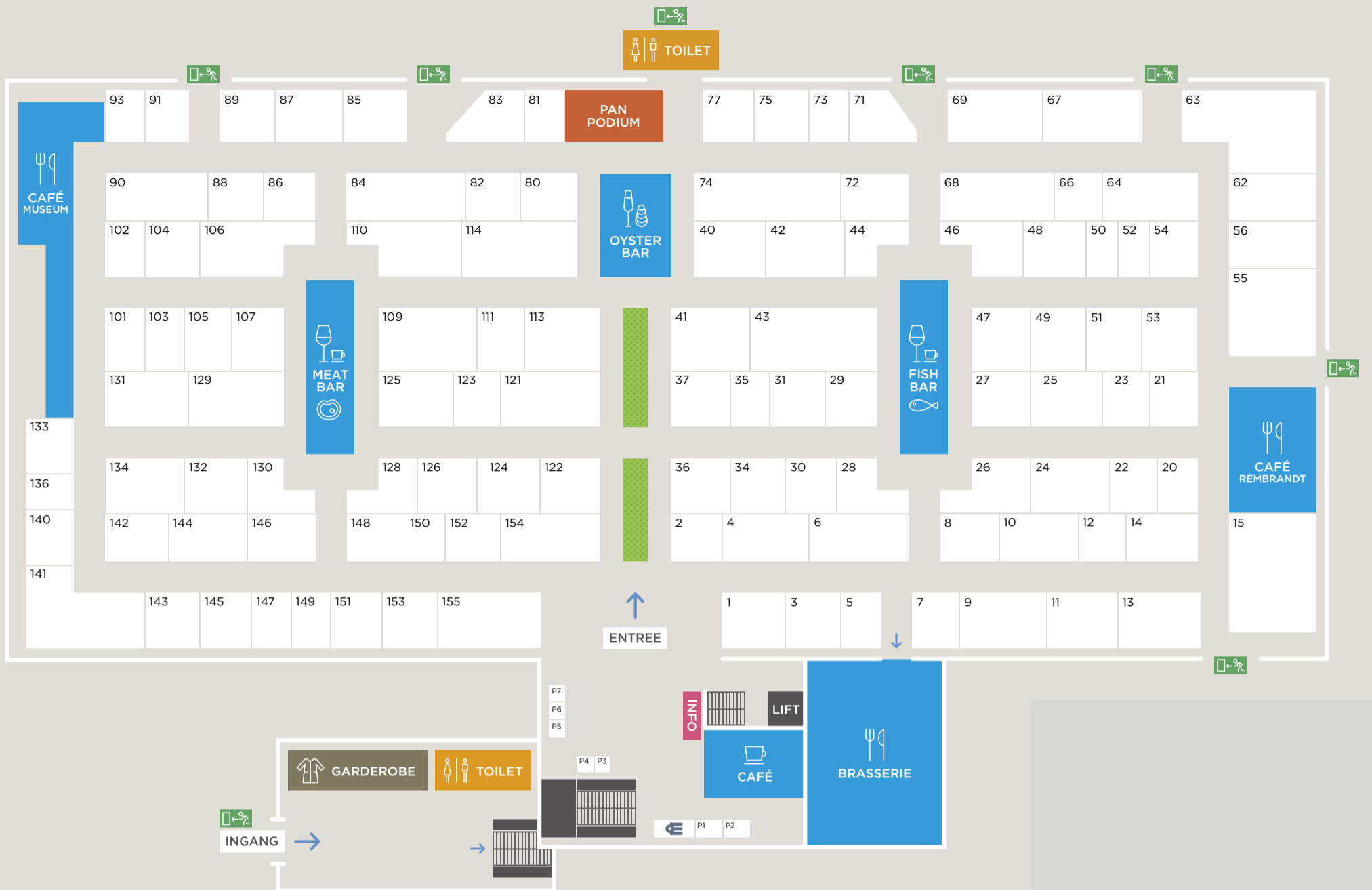
Uitvergroete kinderfoto

Veel antiquairs en kunsthandelaars vinden dat het onderwijs in Nederland te kortschiet. Polak: "In Frankrijk zitten kinderen in musea te luisteren naar een docent. In Nederland worden leerlingen in het museum losgelaten met een speurtocht." Ariëns Kappers: "Ze zouden ook eens wat aan die tv-programma's moeten doen waarin interieurs worden ingericht. Als het om kunst gaat, komt het niet verder dan een uitvergroete foto van de kinderen. Er hangt nooit iets hoorlijks aan de muur."

Terracotta beeldje, zesde of vijfde eeuw voor Christus.

Foto Kunsthandel Mieke Zilverberg

Deelnemers op standnummer

1	Frides Laméris Kunst- en Antiekhandel vof	53	Galerie Helga Hofman	122	A. Aardewerk Antiquair Juwelier
2	Marjan Sterk Antique Jewellery	54	Inter-Antiquariaat Mefferdt & De Jonge	123	Salomon Stodel Antiquités
3	Aen 't Sanderhof Fine Art	55	Contempo Galerie	124	SmithDavidson Gallery
4	Kunstconsult - 20th century art objects	56	Kunsthandel Meijer	125	Douwes Fine Art
5	Galerie VAN DEN BRUINHORST	62	Van Zijll Langhout / Contemporary Art	126	Galerie Rob Koudijs
6	Tom Okker Art	63	Studio 2000 Art Gallery Blaricum	128	Galerie Ramakers
7	Dekker Antiquairs	64	Galerie Wilms	129	Limburg Antiquairs
8	Tóth-Ikonen	66	MidMod	130	Kunsthandel Mieke Zilverberg
9	Galerie Lieve Hemel	67	Galerie Dom'Arte	131	Eduard Planting Gallery Fine Art Photographs
10	Axel Pairon Gallery	68	Collectie Harms Rolde	132	N. Vrouyr
11	Angevaren Antiquairs	69	Galerie Roger Katwijk	133	WonderWood
12	Hemke Kuilboer Juweliers	71	Hein A.M. Klaver Kunsthandel	134	ZERP Galerie
13	Jan van Hoof Galerie	72	Arnold Ligthart Kunsthandel & Bemiddeling	136	Scriptum Art Books
14	Rademakers Gallery	73	Zilvergalerie de Watertoren	140	E. Pranger Oriental Art
15	Mark Smit Kunsthandel	74	Morentz	141	Etienne Gallery
20	Janknegt Gallery	75	Flatland Gallery	142	Bruijstens Modern Art
21	Kunsthandel Inez Stodel	77	Kunsthandel H.W.C. Dullaert	143	Per van der Horst Gallery
22	Tiny Esveld	80	Bijl-Van Urk BV	144	Dep Art
23	Residence	81	Galerie Huub Hannen	145	Galerie de Vis
24	Francis Maere Fine Arts Gallery	82	Eigenmann Juwelen	146	Heutink Ikonen
25	Gude & Meis Antieke Klokken	83	Piet Hein Eek	147	L'Argenterie Antique
26	Kunsthandel Jacques Fijnaut bv Silver & Works of Art	84	Kunsthandel Peter Pappot	148	Madelon Eekels Kunsthandel
27	John Endlich Antiquairs	85	drs. J.C. van Schaik	149	Zitzo
28	Kahmann Gallery	86	Livingstone gallery	150	Rondom 1920
29	Algemeene Ethnografica en Kunsthandel Aalderink	87	Galerie Marzee	151	Bernard C.M. Grijpma Kunst en Antiek vof
30	Hamadi Oriental Art	88	Rutger Brandt Gallery	152	Salon Sanne Nies Tribal Art
31	Verbeek-Schuttelaar	89	Antes Art 1900	153	Galerie Bart
34	Kunsthandel Ivo Bouwman	90	Galerie Mokum	154	De Rijk Fine Art
35	Galerie Vivid	91	Ibasha	155	Hotel Japanese Prints
36	Foumani Persian Gallery	93	Galerie Wouter van Leeuwen		
37	Aronson Antiquairs	101	Oranda Jin Japanese paintings & painters' pottery		
40	Hidde van Seggelen, London	102	Galerie Lowet de Wotrenge		
41	Polak Works of Art	103	Piet Jonker Architectural Antiques		
42	E.J. van Wisselingh & Co	104	Kanalidarte		
43	Kunsthandel A.H. Bies	105	Röell Fine Art		
44	Robert Schreuder Antiquair	106	Mentink & Roest		
46	Ariëns Kappers	107	Jacob J. Roosjen SRI ©		
47	Steltman Juwelier	109	Jaski		
48	Dolf D. van Omme 19th-21st-Century European Fine Arts	110	Theo Daatselaar Fine Arts & Antiques		
49	Richard Ter Borg	111	Het Ware Huis		
50	Onno van Seggelen Fine Arts	113	Kunstzalen A. Vecht		
51	Bastings & Van Tuijl bv	114	Kunstgalerij Albricht bv		
52	Seelevel Gallery	121	Kunsthandel P. de Boer bv		

Park Paviljoen

P1	Cultoura Academische Reizen Magazine
P2	Vernis
P3	COLLECT Magazine
P4	Tableau Fine Arts Magazine
P5	The Art Loss Register
P6	See All This
P7	Vind Magazine-Uitgeverij PolderVondsten BV